

4. *Инструкция по промеру на реках (ИПР-77)*. – М.: ГУНиО МО СССР, 1977. – 81 с.
5. *Правила гидрографической службы № 5*. Составление и издание морских карт и карт внутренних водных путей (ПГС № 4.1). Ч.1. Навигационные морские карты и карты внутренних путей. – М.: ГУНиО МО СССР, 1989. – 352 с.
6. *Смагін Ю.* Гідрографічним роботам на Київському водосховищі – комплексний підхід // Вісник Держгідрографії. – 2006. – № 4 (16). – С. 9–10.
7. *IHO Standards for Hydrographic Survey: Special Publication SP-44*. - Monaco, 1998. – P.23.

Ю.В. Смирнов

ПЛАНИРОВАНИЕ ГИДРОГРАФИЧЕСКИХ РАБОТ ДЛЯ СОСТАВЛЕНИЯ РЕЧНЫХ НАВИГАЦИОННЫХ КАРТ

Рассматриваются основные этапы планирования и подготовки к гидрографическим работам в целях издания речных навигационных карт реки Днепр. Акцентируется внимание на вопросах, которые должны быть решены во время рекогносцировки района гидрографических работ. Оцениваются возможности оборудования для измерения глубин, называются преимущества и недостатки использования разных технических средств для выполнения съемки рельефа дна.

Ключевые слова: картографирование, картографическое образование, речные навигационные карты.

УДК910.27:378

С.В. Столбцов, Г.О. Лисичарова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

КАРТОГРАФІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ-ГЕОГРАФІВ

Розглянуто сучасний стан картографічного забезпечення проведення навчальних практик. На прикладі розробки краєзнавчої навчальної практики студентів-географів, що проходить на території середнього за розмірами міста, висвітлено проблематику наявності картографічних джерел інформації та шляхи вирішення даних питань. На конкретних прикладах підкреслено значущість картографічних творів на всіх етапах практики. Визначено можливості впровадження розроблених для виконання завдань практики карт під час ландшафтознавчих досліджень міста студентами не лише як допоміжного матеріалу, а й як підґрунтя для створення нових картографічних творів.

Ключові слова: краєзнавча навчальна практика, картографічне забезпечення, урболандшафти, естетична привабливість урболандшафтів.

S. Stolbtsov, G. Lisicharova

CARTOGRAPHIC PROVIDING OF REGIONAL-STUDY EDUCATIONAL PRACTICE OF THE STUDENT-GEOGRAPHERS

The modern state of the cartographic providing of educational practices conducting is considered. The problem of availability of cartographic information generators and ways of it solving based on the example of development of regional-study

educational practice of student-geographers organized on the territory of a middle-size city is highlighted. Significance of cartographic works on all stages of practice taking into account concrete examples is emphasized. Possibilities of introduction of maps worked out by students for the implementation of the city landscape research practice tasks not only as some auxiliary material but also as the basis of the creation of new cartographic works are revealed.

Keywords: regional-study educational practice, cartographic providing, urban landscapes, aesthetic attractiveness of urban landscapes.

Вступ. Аксиоматичним є положення про неможливість і неефективність географічної освіти без відповідного картографічного підґрунтя та підтримки. Сучасна картографічна наука створює нові, більш досконалі картографічні засоби навчання, залучення яких до фахової підготовки сприяє формуванню цілісної географічної картини світу та просторового мислення молоді. Особливе значення картографічної компетенції студентів проявляється під час практик, які є складовими навчально-виховного процесу на географічних факультетах.

Вихідні передумови. Узагальнення передового педагогічного досвіду за допомогою фахових науково-методичних періодичних видань «Географія та основи економіки в школі», «Краєзнавство. Географія. Туризм» за період з 2001 по 2009 р. допомогло визначити актуальні проблеми розробки змісту картографічної освіти загальноосвітньої та вищої шкіл і особливостей організації її реалізації під час різних форм педагогічного процесу. Було виділено 90 статей, зміст яких відповідав об'єкту дослідження, якому присвячена дана стаття: 1) зміст картографічної підготовки; 2) особливості організації географічної практики. Статті розподілилися таким чином: а) за віковими особливостями тих, кого навчають: 68 % розраховані на шкільний вік; 10 % – на студентську аудиторію; 22 % – загальнонаукові розробки та рекомендації фахівців; б) за наявністю картографічних творів, що супроводжують зміст публікації: 9 % статей проілюстровані картографічними зображеннями; 6 % статей містять інформацію про структуру картографічних посібників та пропонують широкий перелік бібліографічних посилань; інші публікації (85 %) висвітлюють педагогічний досвід без картографічного унаочнення; в) за наявністю методичних рекомендацій з організації навчальних практик, видів практик та особливостей їх проведення виявлено у 18 % публікацій. Переважна більшість статей (82 %) присвячена реалізації картографічної підготовки учнів під час уроків.

Проведений аналіз продемонстрував недостатнє висвітлення залучення картографічних джерел інформації до організації та проведення навчальних практик у ВНЗ. Підґрунтям подальшого дослідження стали навчальні посібники даного призначення, розроблені для підготовки студентів-географів геолого-географічного факультету Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (надалі - ДНУ).

Формулювання цілей статті, постановка завдання. Метою даної публікації є розкриття місця і ролі картографічних джерел інформації під час організації та проведення навчальної краєзнавчої географічної практики

студентів-географів ДНУ. Картографічні засоби розглядаються не лише як джерела для вибору місцевості та маршруту практики, вони слугують джерелами інформації про об'єкт дослідження, виступають у ролі результату польового етапу практики і створюють основу для подальшої наукової діяльності студентів.

Виклад основного матеріалу. Навчальна краєзнавча практика запланована на III курс підготовки студентів-географів тривалістю три тижні (108 годин). Задачами практики передбачено оволодіння студентами методами виконання стаціонарних та польових географічних досліджень; набуття досвіду фізико-, суспільно-, еколого-географічних досліджень; здобуття навичок збирання, систематизації та опрацювання первинних матеріалів географічних досліджень, їх картографування та подальшого аналізу з метою використання отриманих результатів у навчанні.

На підготовчому етапі практики важливо раціонально обрати місце її проведення і підготувати необхідне картографічне забезпечення. У даній роботі в якості місця проведення навчальної краєзнавчої практики обрано м. Новомосковськ та його передмістя. Це обумовлено такими факторами: 1) підготовка майбутніх вчителів та організаторів краєзнавчої діяльності не повинна обмежуватися територією великого міста, в якому розташований навчальний заклад. Значна частина студентів є вихідцями з малих і середніх міст та сільської місцевості, до яких вони і повернуться після завершення навчання; 2) ландшафтне різноманіття, яке характерне для м. Новомосковська, дозволяє запланувати широкий спектр географічних досліджень; 3) порівняно невеликі розміри міста (36 км²) дозволяють за час практики повністю охопити дослідженнями його територію; 4) вдале географічне розташування і транспортна доступність дозволяють раціонально розподілити навчальний час та кошти на проведення практики.

До труднощів організаційного етапу практики слід віднести проблему картографічного забезпечення. Сутність проблеми полягає в тому, що в Україні превалює досвід створення великомасштабних карт для великих міст (міст з населенням понад 100 тис. осіб), обласних центрів, міст республіканського підпорядкування та важливих курортних центрів. Місто Новомосковськ не підпадає під означені характеристики (за людністю та функціями), а тому не охоплено регулярним картографічним висвітленням. Дана проблема вирішувалась комплексно, шляхом комплектування серії карт різної тематики - як авторських, так і отриманих від державних установ.

Першоосною для знайомства з територією практики та планування маршрутів став наданий головним архітектором м. Новомосковська план міста (масштаб 1: 10 000), що не відобразив сучасного стану території дослідження. Значну допомогу в проектуванні отримано завдяки Бізнес-карті м. Новомосковська (масштаб 1: 13 000), яка була видана в 2009 р. і фактично є першим подібним виданням, що надійшло у вільний доступ для користувачів [1]. Проте дана карта позбавлена топографічної та математичної основи, містить низку помилок і не дає можливості здійснювати картографічний аналіз території.

Таблиця

**Напрями використання картографічних джерел інформації
при організації та проведенні навчальної краєзнавчої практики
студентів-географів на території м. Новомосковська**

№	Картографічне підґрунтя практики	Способи залучення на різних етапах проведення практики		
		Польовий	Камеральний	Підсумковий (звіт)
1	План міста	Рекогносцировка; знайомство з плануванням міста, просторовою структурою; вибір маршруту та об'єктів дослідження	Аналіз особливостей забудови; позитивних техногенних рівнів; урботопонімів	Розділ: об'єкт дослідження, маршрут практики, урболандшафти, функціональні зони міста
2	Бізнес-карта міста			
3	Великомасштабний космічний знімок міста	Уточнення змісту карт (плану) міста	Дешифрування та побудова плану міста	Окремі характеристики місцезоналення об'єктів міста
4	Карта мікрорайонів міста		Вивчення просторової структури міста та окремих мікрорайонів	Розділ: історія забудови міста
5	Урболандшафтна карта міста	Дослідження урболандшафтів та їх компонентів	Визначення особливостей та взаємозв'язку в розміщенні різних типів міських ландшафтів	Розділ: маршрут практики, урболандшафти, функціональні зони міста, характеристика компонентів міського середовища
6	Кількісна естетична оцінка урболандшафтів міста	Знайомство з урболандшафтами, що мають різний ступінь естетичної привабливості; визначення причин, що вплинули на естетичну привабливість; оцінка рекреаційного потенціалу в залежності від мети діяльності рекреанта	Знайомство з методичними особливостями естетичної оцінки урболандшафтів; порівняння підходів оцінки естетичної привабливості урболандшафтів як міста в цілому, так і окремих його частин	Розділ: естетична оцінка міських ландшафтів
7	Кількісно-якісна естетична оцінка урболандшафтів міста			
8	Географо-естетична оцінка урболандшафтів міста			
9	Психолого-естетична оцінка урболандшафтів міста			

Авторами було прийнято рішення про залучення аерокосмічних джерел інформації, для чого було використано загальнодоступний ресурс Google Earth. В результаті обробки окремих растрових зображень було отримано загальний космічний знімок території міста (масштаб 1: 3400). В результаті проведення низки історико-географічних досліджень сучасного планування і просторової структури Новомосковська розроблено карту мікрорайонів міста, виділених за хорологічно-хронологічним принципом формування.

Територія міста характеризується значними змінами в структурі природних компонентів, результатом чого є формування антропогенних ландшафтів, а саме урболандшафтів, під якими ми розуміємо один із підкласів антропогенних ландшафтів, що являє собою територіальний комплекс, який поєднує в собі різновиди антропогенних ландшафтів, утворених в результаті різного характеру впливу на середовище життєдіяльності суспільства, внаслідок функціональної спеціалізації міст, що різною мірою змінило і змінює природні ландшафти.

Для унаочнення і систематизації сучасної диференціації міських ландшафтів м. Новомосковська була розроблена відповідна карта. За методиками Л.В. Пархісенко, В.А. Сесіна [2], К.І. Ерінгіса та А.-Р.А. Будрюнаса [3], було виконано естетичну оцінку території міста, на основі якої побудовано серію з чотирьох карт: кількісної, кількісно-якісної, географо-естетичної та психолого-естетичної оцінки урболандшафтів м. Новомосковська. Отже, картографічне підґрунтя практики нараховувало 9 джерел інформації. Проведена підготовча робота склала основу розробки програми практики, дозволила визначитися з її змістовим наповненням, запланувати види польових і камеральних досліджень, якими можуть займатися студенти під час краєзнавчої практики (табл.).

Як видно з таблиці, картографічне забезпечення має широкий напрям використання на всіх етапах практики студентів-географів, взаємодоповнює одне одне і створює єдиний образ території міста як об'єкта краєзнавчого дослідження. Розглянемо на прикладі одного із завдань навчально-краєзнавчої практики особливості використання її картографічного забезпечення.

Ландшафтознавчі дослідження м. Новомосковська

Зміст і завдання практики: ознайомитися з урболандшафтами Новомосковська (у межах певного мікрорайону за варіантом); визначити структурні компоненти урболандшафтів; охарактеризувати взаємозв'язки між урболандшафтами; здійснити оцінку естетичної привабливості урболандшафтів, що досліджуються; розробити комплексну карту урболандшафтів мікрорайонів, що досліджуються, та їх естетичної оцінки; розробити схеми оглядових екскурсійних маршрутів.

Картографічне забезпечення виконання завдання: план міста, бізнес-план [1], карта мікрорайонів, урболандшафтна карта, карти естетичної оцінки.

План роботи: 1) за допомогою карти мікрорайонів, бізнес-карти або плану міста визначити місцеположення території дослідження, способу її досягнення та обсягу роботи, що підлягає виконанню; 2) за допомогою карти

урболандшафтів визначити кількість і типи об'єктів дослідження; 3) на місцевості розглянути структуру кожного з типів міських ландшафтів, що знаходяться у межах мікрорайону, визначити спільні і відмінні риси та їх взаємозв'язок; 4) використовуючи методику естетичної оцінки ландшафтів [2, 3], визначити ступінь естетичної привабливості урболандшафтів мікрорайонів з точки зору туристсько-рекреаційної діяльності; 5) зіставити результати проведеної естетичної оцінки урболандшафтів з відповідними тематичними картами (табл.); 6) зробити висновки про просторові особливості функціональної структури міста на основі результатів власного дослідження та дослідження інших бригад; 7) розробити комплексну урболандшафтну карту мікрорайону і загальну карту міста, поєднавши відповідні карти бригад; 8) оформити розділ звіту практики «Урболандшафти. Функціональні зони міста, характеристика компонентів міського середовища», в якому зазначити: вплив природного середовища на формування урболандшафтів; вплив діяльності місцевого населення (суспільно-економічної, рекреаційної, заповідної тощо) на формування урболандшафтів; вплив урболандшафтів на екологічну ситуацію в місті.

Очікувані результати дослідження: 1) таблиця «Урболандшафти м. Новомосковська та їх компоненти»; 2) план-схеми маршрутів польового етапу дослідження мікрорайонів міста; 3) таблиці оцінки естетичності ландшафтів; 4) урболандшафтні карти бригад і загальна карта міста; 5) розділ звіту практики «Урболандшафти. Функціональні зони міста, характеристика компонентів міського середовища».

Висновки та перспективи подальших розвідок. Результати даного дослідження свідчать про недостатнє картографічне забезпечення навчальної практики студентів-географів. Сучасна підготовка фахівців-географів повинна йти в ногу з науковими досягненнями, в тому числі забезпечувати формування відповідної картографічної компетенції. Картографічне забезпечення повинно відбивати потреби навчально-виховного процесу, сприяти організації дослідницької діяльності студентів, розвивати пізнавальний інтерес до науки, сприяти зростанню молодих науковців. Запропоновані шляхи вирішення наявних проблем картографічного забезпечення навчальної практики студентів-географів у межах м. Новомосковська продемонстрували наявність плідного поля для співпраці наукової ланки (розробників, видавців картографічних творів) та освітньої ланки (викладачів ВНЗ та вчителів загальноосвітніх шкіл), результатом якої стане поліпшення якості навчання. Відставання однієї з ланок цього взаємопов'язаного процесу уповільнює загальний рух уперед географічної освіти.

Рецензент – кандидат філософських наук, доцент О.І. Переворська

Література:

1. *Бизнес-карта* города Новомосковска. – К.: Укргеоінформ, 2009.
2. *Методичні рекомендації* щодо проведення естетичної оцінки території з метою заповідання / Укл. Л.В. Пархісенко, В.А. Сесін. – К.: КЕКЦ, 2006. – 12 с.
3. *Екологія и эстетика ландшафта: Монограф. сб.* / Под. ред. К.И. Эрингиса. – Вильнюс: Минтис, 1975. – 239 с.

С.В. Столбцов, Г.А. Лисичарова
КАРТОГРАФИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ КРАЕВЕДЧЕСКОЙ УЧЕБНОЙ ПРАКТИКИ СТУДЕНТОВ-ГЕОГРАФОВ

Рассмотрено современное состояние картографического обеспечения проведения учебных практик. На примере разработки краеведческой учебной практики студентов-географов, которая будет проходить на территории среднего по размерам города, освещена проблематика наличия картографических источников информации и пути решения данных вопросов. На конкретных примерах подчеркнута значимость картографических произведений на всех этапах практики. Определены возможности внедрения разработанных для выполнения заданий практики карт во время ландшафтоведческих исследований города студентами не только как вспомогательного материала, но и как основы для создания новых картографических произведений.

Ключевые слова: краеведческая учебная практика, картографическое обеспечение, урболоаншафты, эстетичная привлекательность урболоаншафтов.

УДК 528:913.3

В.И. Тимашова

СООШ № 14, г. Мелитополь, Запорожская область

ТВОРЧЕСКАЯ РАБОТА ШКОЛЬНИКОВ ПРИ СОСТАВЛЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ КАРТ СВОЕЙ ОБЛАСТИ

Статья посвящена творческой работе школьников в составлении экономических карт на базе статистических данных по сельскому хозяйству своей области. В ней рассмотрен исследовательский метод обучения, который ориентирован на самостоятельность и творчество в поиске нестандартных решений. В статье приведен опыт создания картодиаграмм и картограмм с помощью компьютерной техники, даны инструкции по их составлению. На конкретном примере агроэкономической карты Запорожской области приведены изменения, происходящие в сельском хозяйстве в наше время. Показаны преимущества представленной информации в картографической форме для ее использования в учебном процессе в общеобразовательных школах.

Ключевые слова: картографирование, статистические материалы, комплексные карты, аналитические карты, синтетические карты, школьная география.

V. Timashova

THE CREATIVE PUPILS' WORK IN MAKING UP ECONOMIC MAPS OF NATIVE REGION

The article is dedicated to creative to the pupils' work in making up economic maps using the statistic facts about agriculture of native region. Research method of teaching is mentioned to the creative and independent search of non standard decision. The experience of creation cartodiagrams and cartograms is given with the help of computer technology. The instructions to them are put here. Now are days the changes in the agriculture are shown on the definite examples of the agro-economic map of Zaporozh'ye region. The advantages of this information are shown in map-graphic form which can be used in teaching process of secondary schools.

Keywords: mapping, statistics facts, complex maps, analytic maps, synthetic maps, school Geography.